

ЗНАЧАЈ ПРЕГЛЕДА ЛИТЕРАТУРЕ ЗА НАУЧНО ИСТРАЖИВАЊЕ

THE IMPORTANCE OF THE REVIEW OF LITERATURE FOR SCIENTIFIC RESEARCH

Марко Крстић¹

Министарство унутрашњих послова Републике Србије

Сажетак: Преглед литературе представља темељно испитивање и евалуацију значајног материјала у књигама, часописима и другим изворима који се односе на тему којом се аутор бави. Помоћу ових прегледа се може идентификовати све оно што је познато (и непознато) у предметној области, подручја контроверзе или расправе, а доста помаже и при формулисању питања која изискују даље истраживање. Литерални прегледи теже да обухвате што већи број постојећих истраживања и овај поступак представља објективан, критички резиме објављене истраживачке литературе релевантне за одређену тему значајну за истраживача. Њихова сврха је да се креира адекватан оквир и подстакне на размишљање и истраживање о одређеној теми, а може оправдати и будућа истраживања у раније занемареном или мање сагледаном подручју.

Кључне речи: преглед литературе, тема, предметна области, истраживање, формулисање питања

Summary: A literature review is a fundamental examination and evaluation of significant material in books, magazines and other sources related to the subject of the author's work. Using these reviews, you can identify everything that is known (and unknown) in the subject area, areas of controversy or discussion, and it also helps in formulating questions that require further research. Literary reviews tend to include as many of the existing research as this, and this process represents an objective, critical summary of published research literature relevant to a particular topic relevant to the researcher. Their purpose is to create an adequate framework and encourage reflection and research on a particular topic, and may justify future research in a previously neglected or less contemplated area.

Key words: literature review, topics, subject areas, research, formulation of the issue

УВОД

Прегледи литературе су у великој мери потребни у већини научних области а та њихова потреба проистиче из све инвазивнијег и обимнијег карактера научних публикација. Ови прегледи се врше како би се поставиле границе постојећег знања у нашем изабраном подручју и представља кратак преглед постојећих истраживања о одређеној теми. Увек се темеље на секундарним изворима, то јест, о томе шта су други људи већ написали о тој теми. Потребно је

¹ marko.krstic.1982@gmail.com

издвојити најзначајније радове који су везани за тему којом се бавимо и презентовати их у адекватној форми. Односе се на сажетке чланака у часописима, књигама и осталим документима који нас упућују на прошла и садашња знања о теми коју планирамо да истражујемо. Представља део истраживачког процеса и као и прикупљање и анализа података, требао би бити систематичан и темељан. Веома је битно да се изврши преглед релевантне литературе у својој интересној области или дисциплини како би добили потврду типа теме коју бисмо желели да потражимо у сопственим истраживањима. Након читања можемо доћи до сазнања који су проблеми заједнички за све прикупљене изворе.

Ефикасан и квалитетан преглед литературе анализира и синтетизује широк спектар информација о кључним темама или питањима и представља најважнији корак у поставци проблема истраживања, односно, шта је претходно објављено о том проблему. Резултати претраге литературе су састављени и структурирани тако да помогну истраживачу да разуме опсег и ширину материјала о теми, као и потенцијалну релевантност одређених радова. То може бити посебан задатак, или пак један од уводних делова извештаја, чланака или дисертација. У последњем случају, ревизија ће се руководити истраживачким циљем или проблемом и тиме се обезбедити адекватан оквир за даља истраживања.

Суштински циљ прегледа литературе је убедити читаоце да је тема која се истражује академски тематизована, односно релевантна, а такође, још један од битних циљева је тај да сугерише читаоцима зашто да читају конкретан рад. Морамо такође бити усредсређени на процену онога што је релевантно за наше предложено истраживање, као и онога што није, како у преглед не би укључили сувишне елементе који нису повезани са предложеним истраживањем. Без обзира на врсту, квалитетан преглед карактерише ауторски напор да оцени и критички анализира релевантан рад на том пољу, а ово усмерено читање ће увести истраживача у процес вођења и писања сопствене литературе. Дакле, преглед литературе је саставни део академског развоја и оспособљава истраживача да постане стручњак за тему којом се бави, односно у области о којој истражује. Као такав, то је увод у даље истраживање, односно, разматрање научног мишљења.

Мора се анализирати свака ставка, као и идентификовати све предности или слабости које се могу пронаћи у сопственим истраживачким методама или налазима. Веома је важно пажљиво одабрати и селектовати изворе које поседујемо, и знати да не морамо укључити у преглед све што смо прочитали на ову тему. Веома је

важно концентрисати се на публикације које су утицале на ову област и које су написали угледни аутори попут универзитетских професора. Преглед литературе такође може такође утврдити опсег сопственог подручја истраживања: све аспекте које желимо или не желимо да разматрамо као и аргументе за то, а подразумева и стицање искуства и вештина у проналажењу, анализи, евалуацији и интеграцији информација из других извора и истраживања.

1. ПОЈАМ ПРЕГЛЕДА ЛИТЕРАТУРЕ

Преглед литературе је изузетно важан, јер без њега нећемо моћи да разумемо сопствену тему о којој истражујемо, као и о томе шта су кључна питања. У сопственом пројекту од нас се очекује да покажемо разумевање претходних истраживања на о теми коју истражујемо. То значи да смо схватили главне теоријске поставке у предметној области и како су оне примењене и развијане, као и главне критике које су упућене. Стога је преглед литературе и више од сопственог академског развоја, оспособљава нас да постанемо стручњак на терену из дате области. Преиспитивање једног дела литературе се често посматра као нешто очигледно и као задатак који се лако може урадити. У пракси, иако студенти истраживачи креирају прегледе литературе, њихов квалитет значајно варира. Литерални преглед се може дефинисати као „коришћење идеја у литератури како би се оправдао одређени приступ теми, избор метода и демонстрација, како би истраживање допринело нечему новом“. Такође, за литературну ревизију, квалитет подразумева одговарајуће ширине и дубине, ригорозности² и доследности, јасноћу, краткост и ефективну анализу и синтезу“ (Hart, 1999:1).

Преглед литературе је саставни део сваког академског пројекта, а ефикасна ревизија литературе ствара чврсту и јасну основу за унапређење знања (Webster, Watson, 2002:13), омогућава развој теорије, обједињује подручја у којима постоји велики број

² Традиционално коришћена за процену оригиналног истраживања, од недавно је на преглед литературе примењена и категорија ригорозности. Четири смернице су посебно релевантне јер илуструју зашто је забринутост за ригорозност у прегледима литературе одговарајућа и оправдана. Ти доприноси су: (а) препознавање књижевних база као скупова података. (б) идентификација главних извора предрасуда и грешака која садржи преглед литературе. (ц) разграничење општих стандарда који се могу користити за оцењивање ригорозности у прегледима литературе, и (д) примена различитих истраживачких метода за примену ригорозности у прегледима литературе (Ogawa & Malen, 1991:26).

истраживања и открива области у којима је истраживање потребно (Parker et.al.1998:546). С обзиром на истраживачке потребе и чињеницу да недостатци идентификовани у прегледу литературе имају директан утицај на циљеве истраживања, квалитет прегледа такође има значајан утицај на квалитет остатка рада, укључујући методологију, резултате и закључке (Maier, 2013:3-4). Преглед литературе представља први и најважнији корак истраживачког процеса квалитативне, квантитативне и мешовите истраживачке студије и то је уствари писани, логички аргументован документ утемељен на свеобухватном схватању тренутног стања и знања о теми студија (Onwuegbuzie, Leech, Collins, 2012:1-3). Методолошки и систематски преглед литературе је кључни задатак у сваком академском истраживачком раду. Не треба потцењивати потребу да се презентује и анализира оно што је већ познато у скупу претходних знања пре започињања било какве истраживачке студије. Било је случајева да су поједине области студија значајно „трпеле“ услед недостатка правилног и адекватног прегледа литературе, што је отежавало теоријски и концептуални напредак (Levy & Ellis, 2006).

Што се тиче области истраживања, преглед литературе је обично повезан са академским чланцима, дисертацијама и магистарским (мастер) тезама. Међутим, прегледи литературе имају многе потенцијалне користи како у универзитетском окружењу тако и изван ње. Они често подржавају предлог истраживања или извештаја, али се такође спроводе да синтетишу информације у друге сврхе и могу бити значајан извор нових идеја и истраживачких питања. Проналазећи примере добро изведених истраживања, занимљиве идеје које нису посебно добро изведене, или празнине у фонду знања у одређеној дисциплини, можемо идентификовати основе и правце за будуће истраживање. Стога, ако студенти желе ефикасно да напишу извештаје о истраживању на својим универзитетским студијама, морају прво овладати писањем прегледа литературе (Zorn, & Campbell, 2006:172).

Разматрање и анализа литературе захтева од аутора способност овладавања у решавању вишеструких задатака, од проналажења и процењивања релевантног материјала до синтетизовања информација из различитих извора, па све до критичког размишљања и парафразирања, евалуације и цитирања (Pautasso,2013). Такође, укључује поступак за идентификацију материјала за потенцијално истраживање, и њихово синтетизовање у текстуалној, табеларној или графичкој форми, а све у циљу израде неке анализе њиховог доприноса или вредности (Grant, 2009:94).

Обиман и темељан преглед литературе је предуслов за обављање суштинског, темељног и софистицираног истраживања и „стога, стицање и овладање техникама како треба написати висококвалитетан преглед литературе је непроцењиво средство за писање и процес учења³“ (Boote, Veile, 2005:16). Квалитетан литерарни преглед синтетички и евалуира информације о одређеном предмету истраживања, тј. проблему, из многих извора. Треба да буде квалитетно написан и не треба да укључује било какве личне предрасуде, и неопходно је да садржи јасну стратегију претраживања и селекције. Процес прегледа литературе се одвија кроз неколико фаза: избор теме прегледа, претраживање литературе, скупљање, читање и анализа литературе, писање прегледа референци (Cronin et.al., 2008:38-39). То је осетљив и пресудан корак у започињању и дизајнирању студије који у почетку може да изгледа монотono, али ће након тога наше идеје свакако постати развијеније и јасније. Дobar литерални преглед ће учинити даље истраживачке кораке лакшим и једноставнијим, а такође ће нас уверити да проучавамо важну област, значајну за ширу научну јавност и да ће самим тим и писање извештаја о резултатима бити лакше (Colling, 2003:279).

Прегледи литературе се могу написати и објавити у виду књиге, поглавља у књизи, дисертацији, као самостални рукопис или као увод који пружа оправданост за сопствену студију. Без обзира на то како је преглед представљен за објављивање, постоје различити нивои или врсте прегледа литературе, неке су прихватљивије од других у посебне сврхе (Rhoades, 2011:62). Овај преглед не само да помаже истраживачима да прикупе и синтетизују идеје других аутора о одређеном истраживачком питању (кроз важне истраживачке резултате и теорије), већ им омогућава да прочитају и упознају се са резултатима сличних или сродних студија. Литературни прегледи такође пружају истраживачима идеје о подручјима гдје је потребно даље истраживање, што они називају „празнине“ у литератури. Истраживачи често преносе информације добијене из прегледа литературе на подручје својих интереса и подручја истраживања (Frankel, Wallen, 1990:38).

Преглед литературе је битан из више разлога. Пре свега, овим поступком се аутори подстичу да прикупе што је могуће више

³ Преглед литературе пружа оквир за повезивање нових резултата са претходним налазима у одељку дискусије о докторској дисертацији. Без темељне анализе стања претходних истраживања, немогуће је утврдити како ново истраживање унапређује претходно истраживање (Randolph, 2009:2).

информација о одабраној теми. Ово ће помоћи у даљем процесу одлучивања, а такође и у побољшању стила писања, релевантнијем утемељенијем знања и сазнањем шта јесте а шта није проучавано у претходним истраживањима. Друго, прегледи литературе показују читаоцима да аутор поседује чврсто и јасно разумевање теме, што обезбеђује кредибилитет и интегритет аутору у даљем писању рада. Током преиспитивања и извештавања о претходној литератури, слабости и недостаци исте постају очигледнији и јаснији. Ово не само да ће помоћи у проналажењу или расправи о потреби за одређеним истраживачким питањем које ће истраживати, већ ће такође помоћи у боље образовању аргумента зашто је потребно даље истраживање. На овај начин, преглед литературе у извештају о истраживању „предсказива истраживачеву студију“ (Denney, Tewksbury, 2012:2-3). Од чињенице да ли је истраживачко питање квалитативног или квантитативног карактера, у великој мери дефинише како треба приступити прегледу литературе. Што се тиче квалитативног истраживања, прегледи литературе морају се фокусирати на то да се на истраживачко питање, које је обично шире постављено од истраживачког питања у квантитативном истраживању, пронађе адекватан одговор. То значи да у прегледу литературе за квалитативну студију треба применити свеобухватнији приступ општој теми истраживања. Такође је важно размотрити да ли су претходне квантитативне студије биле спроведене у вези са тренутном темом истраживања. Ако јесу, онда је од суштинског значаја спровести дискусију или објашњење зашто је важно да се истраживачко питање постави кроз преглед литературе како би се применио квалитативни приступ уместо квантитативног. То ће помоћи у јачању аргумента за будуће истраживање и убедити читаоце да је нова студија о којој се извештава заправо важна и да доприноси акумулирању знања о тој теми (Denney, Tewksbury, 2012:3-6).

2. ЦИЉЕВИ ПРЕГЛЕДА ЛИТЕРАТУРЕ

Преглед литературе треба да буде вођен централним истраживачким питањем и то не представља скуп слабо повезаних студија на терену, већ научно утемељен истраживачки развој који се односи на одређено истраживачко питање, које тумачи наше налазе и анализира их на синтетизован начин. Питање је колико студија треба прегледати и колико свеобухватно и темељно? Колико година треба да покривају? Битно је пажљиво прегледати изводе истраживања јер ће нам то уштедети време и сачувати претраге које водимо у свакој

бази података, тако да их можемо користити касније по потреби (или избећи неусаглашене претраге које смо покушали) (Literature Review: <https://libguides.uwf.edu/c.php?g=215199&p=1420520>).

Истраживачки концепт прегледа литературе разликује се од других истраживања, јер се подаци прикупљају из објављене литературе. Ови извештаји у пуној форми пружају нова сазнања и закључке о литератури, а не само кратке резимее који се обично презентују у одељцима увода или дискусије других истраживачких пројеката. Литерални прегледи су корисни у представљању шире перспективе дате теме и често описују историју или развој проблема истраживања. У овом подухвату, аутор треба да претражује литературу како би видео који други радови у области интересовања су већ објављени, што би му требало помоћи да прецизира своју тему и циљ прегледа (Green, Johnson, Adams, 2006:103-105).

Приликом разматрања садржаја који треба укључити у преглед литературе, важно је размислити о циљевима који се тиме желе постићи. Вишеструки циљеви прегледа литературе који се појављују у нашој дисертацији могу се категоризирати на следећи начин:

1. Пружа историјску основу за сопствено истраживање;
2. Омогућава преглед тренутног контекста у којем се наше истраживање налази, позивајући се на савремене дебате и питања у одређеној области;
3. Укључује дискусију о релевантним теоријама и концептима који подстичу даље истраживање;
4. Уводи релевантну терминологију и пружа дефиниције у циљу појашњавања како се термини користе у контексту нашег сопственог рада;
5. Описује повезано истраживање на терену и показује како се наш рад проширује или оснажује, или се пак бави недостатком у примени на терену и у пракси;
6. Презентује доказе о практичном проблему или питању које наше истраживање обрађује, чиме истиче његов значај.

Прецизна природа нашег истраживања ће утврдити који од ових циљева добија већи нагласак у сопственом прегледу литературе, али је веома важно да се пажљиво размотре све одлуке о томе шта треба да обухвати тај преглед. Неке од горе наведених функција могу се реализовати у уводу у тезу или дисертацију уместо у поглављу о прегледу литературе (The multiple purposes of a literature review, 16-17).

Може се идентификовати пет различитих циљева⁴ или сврха прегледа литературе: (а) преглед, ажурирање и критика литературе; (б) метаанализа; (ц) преглед, евалуација и синтетизовање; (д) реконцептуализација теме која је предмет прегледа и (е) одговори на конкретна истраживачка питања о теми која је циљ. Будући да се ових пет циљева разликују, аутори треба да објасне сврхе прегледа на почетку свог рада, заједно са њиховом перспективом прегледа литературе (неутрално приказивање литературе и узимање тачке гледишта на који начин се тема разматра) (Torraco, 2005:411-412). Свакако, најамбициознији циљ прегледа литературе укључује развој и унапређење теорије. У том поступку, примарни циљ аутора је да предложи нову концептуализацију или теорију у вези са неким друштвеним феноменом. Он описује постојећу литературу како би обезбедио контекст и оквир за описивање, израду и процену нове теорије, а може се идентификовати и нова теорија у интеграцији прегледаног материјала⁵ (Blaumeister, Leary, 1997:312).

Треба напоменути да преглед литературе, извршен од стране студената и професора у свакој научној области, истражује претходни фонд знања на дату тему. У овој фази, аутор сумира и анализира актуелна истраживања и чланке, постављајући хипотезе, откривајући истраживачке поступке, изводећи налазе допуњене кратким оценама о значају и доприносу истраживања и развоју знања на задату тему (Lamb, 2014). Способност да се опише и анализира објављена литература о теми и развију расправе и аргументи је значајан корак у истраживању.⁶ Ефективно претраживање литературе је кључна фаза у процесу писања прегледа

⁴ Познавање и преглед литературе може помоћи да се: побољшају истраживачка питања, унапреди концептуална осетљивост, обезбеди извор за упоређивање, као и скуп описних података и питања за иницијалне опсервације и интервјуе, стимулишу питања током анализе, предложи области за теоријско узорковање, потврде налази или се укаже где је актуелна литература нетачна, поједностављена или делимична (https://sociology.fas.harvard.edu/files/sociology/files/literature_review.pdf).

⁵ Мање амбициозан, али уобичајен циљ литературе јесте фокусирање на процену теорије. У овој врсти прегледа аутор не нуди нову теоријску перспективу, већ преиспитује литературу релевантну за валидност постојеће теорије (или често две или више актуелних теорија). У суштини, прегледана литература пружа базу података из које аутор извлачи закључке о меритуму постојећих концептуализација (Blaumeister, Leary, 1997:312).

⁶ Прегледима литературе, концептуалним и теоријским оквирима, заједничке су следеће функције: изградња фонда и унапређење знања, концептуализација студије, процена дизајна и инструмената истраживања, и проналажење референтне тачке за тумачење налаза (Rocco, Plakhotnik, 2009:122).

литературе, чији се значај често превиђа. Сматра се да ће систематично, организовано претраживање литературе, која ефикасно користи расположиве ресурсе, вероватније произвести и квалитетан рад. Циљ прегледа је не само да мери истраживачко знање, већ и да повећа свест студената о истраживању кроз процес прегледа и захтева од њих да се упознају са истраживачким студијама, терминологијом и методологијом (Timmins, McCabe, 2005:41).

Способност критичког процењивања релевантне литературе је веома важна у академском истраживању. Преглед литературе, када се добро уради, може помоћи стручњацима „да се снађу у огромној количини објављених радова и помогну му у доношењу одлука“. Након извршеног прегледа литературе, препоручује се да се аутор концентрише на примарне, а не на секундарне изворе, уколико је то могуће. Примарни су продукт оригиналног истраживања, док секундарни укључују чланке у којима аутор извештава о оригиналним истраживањима или подацима (као што је преглед литературе). Користећи углавном примарне изворе, осигурава се читаочево адекватно тумачење првобитних поставки и елиминишу потенцијалне предрасуде или нетачности из извештаја о раду других људи (Bolderston, 2008:90).

3. ПОСТУПАК ПРЕТРАЖИВАЊА РЕФЕРЕНЦИ

Планирање временског оквира је веома важна стратегија током претраживања референци, јер ће добро спроведена претрага идентификовати релевантне текстове и на крају резултирати квалитетнијим радом. Аутор треба да прати стратегију претраживања како би осигурао правилну процедуру. Кључне речи су оне које се користе за проналажење релевантног и корисног материјала током претраге и оне су селектоване и веома важне за претрагу, јер представљају „основни темељ ефикасне претраге“. На самом почетку, важно је размотрити све могуће кључне речи које се могу односити на дату тему, што укључује синонине и алтернативне термине. Неке базе података омогућују скраћивање (користећи део речи), претраживање (за проширење, придруживање или искључивање кључних речи) и друге функције за побољшање и фокусирање претраге. Претраге могу бити ограничене и другим факторима као што је језик публикације, само пун текст, само прегледни радови, година објављивања и тако даље. Вредно је такође истражити опције подршке на мрежи базе података која се користи, јер многе базе података садрже информације о корисним

функцијама претраживања. Већина база података користи такозвани контролисани речник да би се успоставили заједнички појмови за претраживање (или кључне речи), што обезбеђује конзистентан начин прикупљања информација (Bolderston, 2008:88-89).

4. ВАЖНА ПИТАЊА КОЈИМА СЕ РУКОВОДИМО ПРИЛИКОМ ПРЕГЛЕДА

Систематско претраживање литературе је идентификовано као кључна компонента процеса систематског прегледа. Препознато је осам кључних фаза које се односе на претраживање литературе у систематским прегледима: ко би требало да претражује литературу, циљеви и сврха претраге литературе, припрема, стратегија претраживања, претраживање база података, додатне претраге, управљање референцама и верификовање процеса претраживања (Cooper, et.al. 2018). Критичка процена квалитета примарног истраживања је кључна фаза у систематском прегледу литературе и синтези доказа. Ови процеси су подстакнути потребом да се утврди колико ће примарни налази, појединачно и колективно, поткрепити раније резултате истраживања и потенцијално, примењивати препоруке за будућа истраживања (Carroll, Booth, 2015).

Квалитетан литерарни преглед балансира и синтетизује одговарајућу ширину и дубину, ригорозност и конзистентност, јасноћу и краткоћу, чинећи ефективнијом анализу и синтезу идентификоване литературе. Конзистентност и јасноћа су од суштинског значаја јер подржавају почетни истраживачки аргумент, док дубина и ригорозност показују како аутори савладавају предмет. Коначно, краткотрајност је такође од суштинског значаја, пошто се сва релевантна литература мора представити, анализирати и артикулисати у ограниченом простору. Када се заврши читање прегледа литературе, треба одговорити на следећа питања: 1. Који су главни извори на предмету који се бави одређеном студијом? 2. Које су кључне теорије и идеје? 3. Како се аргумент односи на важно питање или расправу о овој теми? 4. Који су кључни концепти аргумента рада и како се они дефинишу? (Nakanoa, Muniz, 2018).

Формулисање адекватног питања је од кључног значаја за успех процеса прегледа литературе. У неким случајевима питање је јасно формулисано у раној фази, међутим, док се идентификује иницијални фокус за преглед, потребно је извршити „мапирање“ доступних релевантних доказа пре него што се специфично питање за преглед може јасно назначити. Вежба мапирања се може користити да процени потребу за систематским прегледом и / или да

води побољшању обима истог. Мапирањем расположиве литературе која се односи на ову тему могуће је: Описати и анализирати врсте интервенција које су оцењене, затим описати облике студија које се користе у овим евалуацијама и на крају проценити обим потенцијално релевантне литературе (Poraу, et.al., 2006). Систематски прегледи помажу у формирању основе за креирање смерница за праксу и пружају информације о празнинама у знању, чиме информишу будуће истраживачке напоре (Shamseer, et.al., 2015).

Преглед литературе значајно се побољшао током година, од традиционалног наративног прегледа до систематских прегледа. Систематски преглед литературе је важан истраживачки покушај сам по себи, а не само преглед претходних писања. Он одговара специфичним истраживачким питањима и представља методологију која лоцира постојеће студије, бира и процењује њихове доприносе, анализира и синтетише податке и извештаје на такав начин који омогућава разумно јасне закључке о томе шта јесте и шта није познато. Ови прегледи се разликује од наративних прегледа, усвајањем строжијег и прецизнијег процеса прегледа, праћењем протокола који обухватају свеобухватне претраге свих потенцијално значајних студија и његовом репликом, пружајући ревизијски траг свим истраживачким корацима на научном и транспарентном начину истраживања (Thomé, et.al. 2016).

Приликом прегледа литературе, требало би себи да поставимо и још нека питања: 1. Која је специфична теза, проблем или истраживачко питање које мој преглед литературе помаже да се дефинише? 2. Коју врсту прегледа литературе водим и да ли узимам у обзир теоријска питања и методологију, политику, квантитативно истраживање (нпр. о ефикасности нове процедуре) или квалитативно? 3. Који је садржај мог прегледа литературе и које врсте публикација користим (нпр. часописе, књиге, владине документе, популарне медије) 4. На који начин тражим информације и да ли је моја претрага довољно широка да бих пронашао све релевантне материјале? Да ли је довољно ограничена да елиминише ирелевантан материјал и да ли је довољан број извора који сам искористио за свој рад 5. Да ли сам критички анализирао литературу коју користим и да ли пратим низ концепата и питања, упоређујући предмете једне са другима на начин на који се бавим њима? Уместо да само упишем и сумирам ставке, да ли их процењујем критички анализирајући предности и слабости? 6. Да ли сам цитирао и дискутовао о радовима које су супротни мојој перспективи? 7. Да

ли ће читалац моју литературу сматрати релевантном, прикладном и корисном (Taylor & Procter, 2008:2)?

Након широког али селективног увида у предметну литературу, долазимо до одговора које теме или проблеми повезују наше изворе. Да ли представљају једно или више решења? Да ли постоји неки аспект поља који недостаје? Колико добро приказују материјал и да ли га приказују према одговарајућој теорији? Да ли откривају праксу и применљивост на терену? У вези са тим, неопходно је изабрати једну од ових тема како бисмо фокусирали организацију нашег прегледа (Bolderston, 2008:88-89). Дефинисање критеријума укључивања / искључивања избора литературе може бити корисно у фокусирању на релевантност саме теме студија. Критеријуми искључења могу се идентификовати у складу са важношћу циља претраживања, док критеријуми укључивања могу дефинисати основне факторе прегледа (Ferrari, 2032)

Пуко изношење теоријских ставова или прегледа публикација, није довољно само по себи, чак може бити и безначајно, ако допринос на терену није јасан. Нова теорија мора бити оправдана на основу нуђења потенцијалних одговора на нова и занимљива питања која не постоје на основу постојеће теорије. Ово оправдање заснива се на актуелној и адекватној литератури која се критички интегрише на нов и „провокативан“ начин (Yorks, 2008). Без обзира на обимност преглед литературе, сви резултати на крају треба да буду наведени у табели која дефинише главне пројекте и поставља варијабле и величину ефеката за главне студије. Ова табела треба да садржи назив студије, величину узорка, трајање, дизајн истраживања, предмет, нивое, поређење третмана и снагу утицаја (ефекта) (Slavin, 1986:9)

Не поставља се питање да ли треба водити преглед литературе, несумњиво да треба, али већ када се спроводи, када и колико обиман треба да буде⁷. Међутим, да би се ово питање детаљније разумело, неопходно је прво испитати почетно образложење које су разрадили Glasser и Straus. У њиховој оригиналној публикацији *Discoveri of groundod theory* (1967), експлицитно саветују да се преглед литературе не спроводи у раној

⁷ Sternberg (1991) наводи: „Прегледи литературе често су „фрустрирани“ јер не пружају ни прецизну тачку гледишта нити јасну поруку за преузимање. У вези са овим, треба подстаћи ауторе да заузму релевантну тачку гледишта на основу теорије и да читаоцима понуде разлог за преузимање које интегрише преглед“ (Bern, 1995:172-177).

фази истраживачког процеса. „Ефикасна стратегија је, у самом почетку, буквално игнорисати литературу, теорије и чињенице из подручја обухваћене студијом“. Овај став се директно супротставља већини методологија, које гледају на детаљан преглед литературе као суштинску основу из које се гради студија. Разлози који стоје иза овог позива за апстиненцијом за постојећом литературом, у суштини су повезани са жељом да се природно презентују категорије из емпиријских података током анализе, што није поткрепљено постојећим теоријским оквирима и повезаним хипотезама“ (Dunne, 2011:113-114).

ЗАКЉУЧАК

Као што се могло видети, преглед литературе је један од важних академских захтева и то није једноставан и лак задатак. Захтева добру организацију, а кратко и јасно разумевање разлика између прегледа литературе, теоријског и концептуалног оквира, пружа боље смернице за организовање, концепцију и спровођење истраживања. Преглед литературе је од суштинског значаја за истраживачки процес и може помоћи у усавршавању и прецизирању истраживачког питања кроз идентификовање недоследности у фонду знања. Слично томе, може помоћи и у инспирисању нових истраживачких метода и идеја уз стварање већег разумевања о теми. Преглед треба закључити са кратким резимеом налаза који описују тренутно познавање и пружити образложење за будуће истраживање. У погледу који представља део студије, свако пропуштено знање које је идентификовано требало би логично водити у сврху предложене студије. У неким случајевима, могуће је користити и развијене теме за изградњу концептуалног оквира који ће информисати студију. У свим прегледима треба укључити и неке препоруке или импликације за праксу, образовање и истраживање. Свеобухватна знања о предметној литератури су од суштинског значаја за већину истраживачких радова. Није довољно само приказати шта су други писали и открили о подручју истраживања којим се истраживач бави, већ је неопходно критички прегледати радове других аутора. Преглед литературе пружа дубинско разумевање и објашњење о томе како су наши налази слични или различити од претходних истраживачких радова. Способност истраживача да резимира и синтетише претходна истраживања које се односи на одређену тему, не показује само добро разумевање расположивих информација повезаних са неком темом, већ такође помаже и у процесу учења и усвајања нових знања.

ЛИТЕРАТУРА

1. Baumeister, R. F., & Leary M. R. (1997). Writing narrative literature reviews. *Review of General Psychology*, 1, 311–320.
2. Bern, D. J. (1995). Writing a review article for Psychological Bulletin. *Psychological Bulletin*, 118, 172-177.
3. Bolderston, A. (2008). Writing an Effective Literature Review, *Journal of Medical Imaging and Radiation Sciences*, 39(2), 86–92. doi:10.1016/j.jmir.2008.04.009
4. Boote, D. N., & Beile, P. (2005). Scholars before researchers: On the centrality of the dissertation literature review in research preparation. *Educational Researcher*, 34(6), 3-15.
5. Colling, J. (2003). Demystifying the clinical nursing research process: The literature review. *Urologic Nursing*, 23(4), 297-299.
6. Cooper, C., Booth, A., Varley-Campbell, J., Britten, N., & Garside, R. (2018). Defining the process to literature searching in systematic reviews: a literature review of guidance and supporting studies. *BMC medical research methodology*, 18(1): 85. doi.org/10.1186/s12874-018-0545-3
7. Cronin, P., Ryan, F., & Coughlan, M. (2008). Undertaking a literature review: a step-by-step approach. *British journal of nursing*, 17(1), 38-43.
8. Denney, A. & Tewksbury R. (2012): How to Write a Literature Review, *Journal of Criminal Justice Education*, 24(2), 218-234.
9. Dunne, C. (2011). The place of the literature review in grounded theory research. *International Journal of Social Research Methodology*, 14(2), 111–124.
10. Ferrari, R. (2015). Writing narrative style literature Reviews, *Medical Writing*, 24(4), 230-235.
11. Frankel, J. R., Wallen, N. E. (1990). *How to design and evaluate research in education*. New York, NY: McGraw-Hill.
12. Grant, M. J., & Booth, A. (2009). A typology of reviews: an analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Information & Libraries Journal*, 26(2), 91-108.
13. Green, B. N., Johnson, C. D., & Adams, A. (2006). Writing narrative literature reviews for peer-reviewed journals: secrets of the trade. *Journal of chiropractic medicine*, 5(3), 101-117.
14. Hart, C. (1999). *Doing a literature review. Releasing the social science imagination*. London: Sage Publications.
15. <http://www.utoronto.ca/writing/litrev.html>. Accessed February 23, 2008.2

16. https://sociology.fas.harvard.edu/files/sociology/files/literature_review.pdf
17. Lamb, D. (2014). The Uses of Analysis: Rhetorical Analysis, Article Analysis, and the Literature Review. *Academic Writing Tutor*, 23.
18. Levy, Y. & Ellis, T. J. (2006). Towards a framework of literature review process in support of information systems research. Informing Science and IT Education Joint Conference.
19. Literature Review: Conducting & Writing. This guide will provide research and writing tips to help students complete a literature review assignment. <https://libguides.uwf.edu/c.php?g=215199&p=142052>
20. Literature reviews. The Writing Center, University of North Carolina. Available at http://www.unc.edu/depts/wcweb/handouts/literature_review.html. 2008.
21. Maier, H. R. (2013). What constitutes a good literature review and why does its quality matter?. *Environmental Modelling and Software*, 43, 3-4.
22. Ogawa, R. T. & Malen, B. (1991). Towards rigor in reviews of multivocal literature: applying the exploratory case method. *Review of educational research*, 61(3), 265-286.
23. Nakano, D., & Muniz Jr, J. (2018). Writing the literature review for empirical papers. *Production*, 28. <http://dx.doi.org/10.1590/0103-6513.20170086>.
24. Carroll, C., & Booth, A. (2015). Quality assessment of qualitative evidence for systematic review and synthesis: Is it meaningful, and if so, how should it be performed? *Research Synthesis Methods*, 6(2), 149-154.
25. Onwuegbuzie, A. J., Leech, N. L., & Collins, K.M. T. (2012). Qualitative analysis techniques for the review of the literature. *The Qualitative Report*, 17(28), 1-28.
26. Parker, K. P., Bartucci, M. R., Cook, E. O., Frauman, A. C., Hoffart, N., & Welch, J. L. (1998). The review of the literature: "Writing the right stuff." *Nephrology Nursing Journal*, 25(5), 545-549
27. Pautasso, M. (2013). Ten simple rules for writing a literature review. *PLoS Computational Biology*, 9(7), Article e1003149. doi:10.1371/journal.pcbi.1003149
28. Popay, J., Roberts, H., Sowden, A., Petticrew, M., Arai, L., Rodgers, M., ... & Duffy, S. (2006). Guidance on the conduct of

- narrative synthesis in systematic reviews. *A product from the ESRC methods programme Version*, 1, b92.
29. Randolph, J. J. (2009). A guide to writing the dissertation literature review. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 14(13), 1-13.
 30. Rhoades, E. A., & Plantation, F. L. (2011). Commentary on. Literature Reviews. *Volta Review*, 111(3), 353-68.
 31. Rocco, T.S. & Plakhotnik, M.S. (2009). Literature reviews, conceptual frameworks, and theoretical frameworks: Terms, functions, and distinctions. *Human Resource Development Review*, 8(1), 120-130.
 32. Shamseer, L., Moher, D., Clarke, M., Ghersi, D., Liberati, A., Petticrew, M., Shekelle, P., & Stewart, L. A. (2015). Preferred reporting items for systematic review and meta-analysis protocols (PRISMA-P) 2015: elaboration and explanation. *BMJ (Clinical Research Ed.)*, 349, g7647. PMID:25555855.
 33. Slavin, R. E. (1986). Best-evidence synthesis: An alternative to meta-analysis and traditional reviews. *Educational Researcher*, 15(9), 5-11.
 34. Taylor, D., & Procter, M. (2008). The literature review: A few tips on conducting it. University of Toronto Writing Support Site. [January 20, 2013].
 35. Thomé, A. M. T., Scavarda, L. F., & Scavarda, A. J. (2016). Conducting systematic literature review in operations management. *Production Planning and Control*, 27(5), 408-420. doi.org/10.1080/09537287.2015.1129464
 36. Timmins F, & McCabe C. (2005). How to conduct an effective literature search. *Nursing Standard*. 20(11),41-47
 37. Torraco, R. J. (2005). Writing integrative literature reviews: Guidelines and examples. *Human resource development review*, 4(3), 356-367.
 38. Webster, J., & Watson, R. T. (2002). Analyzing the past to prepare for the future: Writing a literature review. *MIS quarterly*, xiii-xxiii.
 39. Yorks, L. (2008). What we know, what we don't know, what we need to know-Integrative literature reviews are research. *Human Resource Development Review*, 7(2), 139-141. doi:10.1177/1534484308316395
 40. Zorn, T., & Campbell, N. (2006). Improving the writing of literature reviews through a literature integration exercise. *Business Communication Quarterly*, 69(2), 172-183.

Рад је примљен: 22.05.2018.

Коригована верзија рада је примљена: 04.10.2018.

Рад је прихваћен за штампу: 10.10.2018.